

Історія

УДК 94(477) 01:929 Брицький

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.17002283>**Петро Брицький – вчитель, вчений, педагог та організатор освіти****Юрій Михайло Федорович,**

доктор історичних наук, професор кафедри історії України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна, <https://orcid.org/0000-0003-0965-6236>

Прийнято: 19.08.2025 | Опубліковано: 30.08.2025

Анотація. У статті йдеться про Петра Брицького, відомого українського дослідника історії України, всесвітньої історії та міжнародних відносин. Розкрито не легкі життєві умови, в яких формувався характер та ідентичність Петра Павловича, що зрештою привело до вибору професії історика, заняття професійною наукою та викладацькою роботою. Метою пропонованого дослідження є висвітлення умов формування характеру та світогляду Петра Брицького, розкриття змісту його основних наукових досліджень, їх актуальність та значення для історичної науки.

Методологія дослідження ґрунтується на поєднанні принципів історизму, системності, об'єктивності та неупередженості із загальнонауковими (індукції та дедукції, аналізу і синтезу) та спеціально-історичними (історико-типологічним, проблемно-хронологічним, історико-порівняльними) методами дослідження.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що здійснена спроба комплексного аналізу життєвого та творчого шляху Петра Брицького, його педагогічної та громадської діяльності.

У результаті дослідження вказується на його значний внесок у становленні історичної науки, розкритті білих плям історії, особливо української, його досягнення у викладацькій роботі та вихованні молодих науковців.

У висновках вказано, що Петро Павлович Брицький з плеяди тих вітчизняних істориків, хто зруйнував офіційний штамп радянської історичної доктрини про «найщасливіше» комуністичне суспільство, сміливо розкривав його найстрашніші, найганебніші сторони: етнокультурний геноцид, репресії, голодомори, депортації, безпаспортне колгоспне кріпацтво. Адже це все він пережив у важкому селянському повоєнному середовищі. Життєвий шлях кожного історика супроводжується успіхами й тернистими стежками, творчим пошуком, коли народжуються книги, науковими дискусіями, гордістю за своїх колег, радістю за своїх учнів. Це певною мірою характеризує особистість Петра Павловича – авторитетного українського вченого, доктора історичних наук, професора. Вражала його працездатність, наполегливість і цілеспрямованість у роботі. Він завжди був бажаним гостем у редакціях радіо і телебачення, де виступав з актуальних питань історичного минулого та сьогодення.

Ключові слова: Брицький Петро Павлович, дитинство, навчання, наука, педагогічна діяльність, краєзнавство.

Petro Brytskyi – teacher, scientist, pedagogue and organizer of education

Mykhailo Yuriy,

Doctor of Historical Sciences, Professor of the Department of History of Ukraine,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University,
Chernivtsi, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0003-0965-6236>

Abstract. *The article is about Petro Brytsky, a famous Ukrainian researcher of the history of Ukraine, world history, and international relations. The article reveals the difficult life conditions in which Petro Pavlovich's character and identity were formed, which ultimately led to his choice of the profession of historian, professional science, and teaching. The purpose of the proposed study is to highlight the conditions for the formation of the character and worldview of Petro Brytsky, to reveal the content of his main scientific research, their relevance and significance for historical science.*

The research methodology *is based on a combination of the principles of historicism, systematicity, objectivity, and impartiality with general scientific (induction and deduction, analysis and synthesis) and special-historical (historical-typological, problem-chronological, historical-comparative) research methods.*

The scientific novelty *of the study lies in the fact that an attempt has been made to conduct a comprehensive analysis of the life and creative path of Petro Brytsky, his pedagogical and public activities.*

The research indicates *his significant contribution to the formation of historical science, the disclosure of blank spots in history, especially Ukrainian history, his achievements in teaching and the education of young scientists.*

He conclusions *indicate that Petro Pavlovich Brytsky, from the galaxy of those domestic historians who destroyed the official stamp of the Soviet historical doctrine about the "happiest" communist society, boldly revealed its most terrible, most*

shameful aspects: ethnocultural genocide, repressions, famines, deportations, passportless collective farm serfdom. After all, he experienced all this in a difficult peasant post-war environment. The life path of every historian is accompanied by successes and thorny paths, creative search, when books are born, scientific discussions, pride in his colleagues, joy for his students. This to some extent characterizes the personality of Petro Pavlovich - an authoritative Ukrainian scientist, Doctor of Historical Sciences, Professor. His efficiency, perseverance and purposefulness in work were impressive. He was always a welcome guest in the editorial offices of radio and television, where he spoke on topical issues of the historical past and present.

Keywords: *Brytsky Petro Pavlovich, childhood, education, science, pedagogical activity, local history.*

Постановка проблеми. Ім'я Петра Павловича Брицького добре відоме науковцям як в Україні, так і поза її межами. Це вчений з різноплановими зацікавленнями, автор близько 300 праць, пріоритетна проблематика яких пов'язана з дослідженням історії України, українознавства, політичної історії. У своїх працях учений акцентує увагу на вивченні питань національної самосвідомості, самоідентифікації українців, їх непростой історії в контексті розвитку світової історичної науки. Впродовж свого життя він передавав свої знання майбутнім історикам, плідно працював над вивченням актуальних і важливих проблем української історії, розробляв питання методології та історії історичної науки. Він – автор ґрунтовних наукових статей, підручників, наукових і навчально-методологічних праць.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історія життя та наукової діяльності Брицького Петра Павловича висвітлюються в статтях та нарисах українських науковців. Л. Баженов проаналізував участь у співпраці Чернівецького та Кам'янець-Подільського університетів [1]. У

бібліографічному довіднику В. Даниленка висвітлено життєвий шлях та наукові доробки буковинського професора [2]. О. Добржанський дав розгорнутий аналіз наукової діяльності П. Брицького, називаючи його визначним дослідником історії України ХХ ст. [3]. О. Комарніцький в своїй статті характеризує його як людину з високими моральними якостями [4]. В. Холодницький в статті «Пам'яті Петра Павловича» описує весь життєвий шлях Петра Павловича, його наукову, педагогічну та громадську діяльність [5]. І. Романюк висвітлює у нарисі становлення науковця, починаючи від учителя і закінчуючи професором [6]. На морально-етичних принципах людяності зупиняється П. Прокопчук у своїй статті «Життєва позиція Петра Брицького» [8]. Всі вказані автори розкривають внутрішній світ, інтелектуальність, професіоналізм, людяність вчителя, науковця, громадського діяча, яким був П. Брицький.

Вирішення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри, здавалося б, багато написаного вищевказаними авторами про наукову та громадську діяльність Петра Брицького, водночас у його науковій біографії залишається багато білих плям. Так, не висвітлена його праця «Страхітливі злочини проти дітей», де він на підставі архівних матеріалів показує знущання над дітьми у німецьких концтаборах. Не знайшла відгуку також цікава з погляду історіографії та джерелознавства праця П. Брицького у співавторстві з П. Бочаном «Німці, французи і англійці про Україну та український народ у XVII – XIX століттях». Аналіз цих та інших праць дасть змогу краще зрозуміти ту роль, яку вклав автор у дослідження історії України.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Мета статті полягає у висвітленні життєвого шляху професора Петра Павловича Брицького, його наукової та педагогічної діяльності.

Завдання статті:

1. Розкрити маловідомі сторінки біографії Петра Брицького.

2. Охарактеризувати основні праці Петра Брицького, вказати їх значення для української науки.
3. Дати оцінку громадської діяльності Петра Брицького.

Виклад основного матеріалу. Народився на Поділлі в с. Лисанівці 5 лютого 1931 р. До війни закінчив три класи. В період німецької окупації школа не працювала. Навчання в шостому класі загальноосвітньої школи в 1946–1947 рр. перервав голод. Згодом навчався у школі фабрично-заводського навчання (ФЗН) у Львові за спеціальністю столяра. В 1948 р. екстерном склав екзамен з похвальною грамотою за неповну середню школу (7 класів). У 1948–1951 рр. навчався в Станіславській фельдшерській школі (тепер Івано-Франківськ), яку закінчив з відзнакою. Працював фельдшером. У 1951–1954 рр. служив у Радянській Армії. Після звільнення у запас працював за спеціальністю і за сумісництвом в 1957–1959 рр. – вчителем історії в Лопушнянській восьмирічній школі Вижницького району. В 1960–1961 рр. був на партійній роботі. У 1961 р. закінчив історичний факультет Чернівецького державного університету.

З 1962 по 1975 рр. працював на педагогічній роботі в школах м. Вижниця Чернівецької області, в тому числі шість років (1967–1973) – директором Вижницької загальноосвітньої школи-інтернату.

На початку 70-х з приходом у ЦК КП України В. Ю. Маланчука, посилювався ідеологічний тиск на духовне життя, переслідування прогресивної думки і слова. 1972 року дійшла звістка, що колишній директор Чернівецького облдержархіву, видатний історик Ф. П. Шевченко отримав догану, звільнені з роботи наукові співробітники АН УРСР Олена Апанович та Олена Компан. Переслідувань зазнав Олесь Гончар. Райком партії і навіть начальник районного відділення КДБ зажадали від П. П. Брицького виступити проти автора «Собору» та дисидента М. Ростроповича, що виїхав за кордон. Таких пропозицій Петро Павлович не міг прийняти з огляду на його ідейні та

морально-етичні переконання. Тому стався конфлікт з владою, який закінчився звільненням з посади директора школи. Це й прискорило прийняття рішення про вступ до аспірантури для здійснення мрії молодості.

У грудні 1975-го, на 44-му році життя, склавши кандидатські іспити, маючи вже кілька наукових публікацій, став аспірантом Інституту історії Академії наук Української РСР. А за 8 місяців завершив кандидатську дисертацію «Інтернаціональний характер антифашистського руху Опору в гітлерівських концтаборах (Бухенвальд, Маутхаузен, Міттельбау-Дора)», яку успішно захистив у березні 1977 року в спеціалізованій вченій раді Інституту історії АН УРСР.

2 січня 1974 року був зарахований на посаду викладача Чернівецького державного університету. Згодом піднявся до рівня старшого викладача, доцента, а 1988 року очолив кафедру історії КПРС. В умовах перебудови й гласності в січні 1990 року її реорганізували в кафедру політичної історії, а в грудні того ж року – у кафедру політичних наук (політичної історії, політології та соціології) [8, с. 188].

Звичайно, поставало питання докторської дисертації, яку П. Брицький успішно захистив 21 січня 1993 р. на засіданні спеціалізованої вченої ради Білоруського державного університету. Тема дисертації: «Політика СРСР по підготовці національних кадрів для країн, що розвиваються (1955-1985 рр.).

Перші наукові публікації в збірниках і журналах з'явилися 1975 року, коли Петро Павлович став аспірантом, шар за шаром піднімав архівний джерельний матеріал, опрацьовував опубліковані документи й матеріали, вивчаючи рух опору в'язнів німецьких концентраційних таборів. У статтях «Страхітливі злочини проти дітей», «Злодеяння фашизма в окупированных славянских странах в годы Второй мировой войны» [9, с. 48-51], у брошурі «Інтернаціоналізм, скріплений кров'ю» [10, с. 32], а згодом у монографії «Інтернациональная солидарность в борьбе с фашизмом» [11, с. 136], він

довів, що боротьба в'язнів концтаборів була успішною там, де вона була організована за принципом інтернаціональної солідарності, основною силою, яка гуртувала ув'язнених на антифашистській основі, незалежно від національності, соціального походження, віросповідання, що в перших рядах борців з нацизмом у гітлерівських концтаборах були радянські люди.

Ця тема знайшла розвиток і в наступні роки в колективні монографії «Антифашистская солидарность в годы Второй мировой войны. 1939-1945 гг.», а також у навчальному посібнику «Україна у Другій світовій війні (1939-1945 рр.)», на якому варто зупинитись більш детально [12, с. 114].

Зокрема, уже обрані хронологічні межі говорили про те, що автор відійшов від усталених радянських традицій і показав трагічну долю народів України в роки Другої світової війни загалом, а не в часовому проміжку Великої Вітчизняної, як це було прийнято в радянській історіографії. У 1996 році це дослідження було удостоєне премії фонду «Відродження» як кращий серед навчальних посібників. Ось як бачиться сама війна автору: «Пора вже, мабуть, визнати всіх учасників цієї кривавої війни, з якої б сторони вони не брали участь, рівноправними учасниками Другої світової війни». На якій підставі? «Коли доведено, що були злочини з однієї і з другої сторони, то прощення має бути взаємним». Хоча ця пропозиція і не нова, проте, вочевидь чи не вперше вона так фундаментально обґрунтована. Це підтверджується тим, що при написанні кожного з трьох розділів книги «Україна в першому періоді Другої світової війни (вересень 1939 – червень 1941 рр.)», «Україна у Великій вітчизняній війні (червень 1941 – 1945 рр.)», «Організація українських націоналістів та Українська повстанська армія» – використано від 69 до 76 різних, у тому числі й ідейно друкованих першоджерел. Причому П. Брицький не просто посилається на того чи іншого автора, а часто вступає в полеміку, доводячи справедливість власної громадянсько-професійної позиції. Як пише автор, період, який розглядається у цій праці, – кривава

трагічна сторінка історії українського народу, котра і досі висвітлюється досить суперечливо [12, с. 114].

У першому розділі П. Брицький дає характеристику українських земель напередодні Другої світової війни, розглядає приєднання Західної України, Бессарабії і Північної Буковини до складу УРСР. Другий розділ – це аналіз початку та причин невдач Червоної армії, фашистського окупаційного режиму в Україні, розкриття особливостей боротьби проти гітлерівських окупантів в тилу ворога, особливостей звільнення України та аналіз втрат України у Другій світовій війні. В третьому розділі йде мова про виникнення і становище в ОУН в 30-ті роки, а також в роки радянсько-німецької війни, створення УПА та її діяльність. Як пише автор щодо третього розділу, він добре ознайомлений з процесом жорсткої боротьби радянської влади з «українським буржуазним націоналізмом», оскільки життя склалося так, що з 15-річного віку жив у Галичині та на Буковині [13, с. 3].

Звичайно, час наклав відбиток на деякі трактування. Сьогодні проглядає потреба вже з часової віддалі, за наявності нових джерел та позицій історизму, науковості й глибокої об'єктивності повернутись до деяких наукових тем, що лише підтверджує перспективність мислення П. Брицького, його здатність вибирати актуальну наукову проблематику й оригінально її розв'язувати.

Голодомори в Україні – це ще одна тема, над якою працював П. Брицький. Він автор монографій та статей на цю тему. Зокрема, у праці «Голодомори в радянській Україні у XX столітті» осмислює причини, саме явище і наслідки голодоморів 1921–1923, 1932–1933, 1946–1947 років. Як підкреслює Петро Павлович, голодомор 1921-1923 рр. був безпосередньо спланований В. Леніним для «перевиховання» українського селянства, що чинило опір утворенню радгоспів та комун. Основною причиною голоду 1921-1923 рр. була конфіскація збіжжя і вивіз його за кордон. Як стверджує автор, за офіційними даними експорт зерна у 1921 р. становив 70 млн пудів, а

за даними зарубіжних дослідників – 101 млн. Якби експорт скоротили до мінімуму, то голодних смертей вдалося б уникнути.

На відміну від Поволжя, підкреслює П. Брицький, голод в Україні аж до кінця 1921 р. не визнавався радянським режимом. З українців продовжували збирати продподаток, що був справжнім грабунком. Обов'язок допомагати голодуючим РСФРР був знятий з України лише в червні 1922 р., незважаючи на те, що на Півдні України продовжували масово гинути люди. До того ж не всі неврожайні місцевості набули статусу голодуючих. Таким чином Москва намагалася шляхом голоду примусити Україну підпорядкуватись більшовицькому режиму [14, с. 312].

Щодо Голодомору 1932-1933 років, як підкреслює автор, – це не лише найбільша гуманітарна катастрофа в історії людства, а ще одна «вічна» проблема української суспільної й політичної думки. Для України 1932-1933 роки стали часом національної катастрофи, яка поставила націю на межу зникнення. Жорстокість Голодомору полягає перш за все в тому, що голод не був наслідком стихійного лиха або неврожаю, він став результатом цілеспрямованої політики московського тоталітарного режиму. Шляхом насильницького вилучення продовольства, блокади сіл і цілих районів, заборони виїзду за межі охопленої голодом України, згортання сільської торгівлі, репресій проти незгодних московський режим створив для частини українців умови, які були несумісні із життям, і тим самим вчинив злочин геноциду. І хоча достеменно невідома кількість жертв геноциду – від 8 до 12 млн, але за всю історію людства його вважають найбільшою трагедією. Мало знайдеться не тільки в історії України, а й світу, таких жахливих трагедій, які випали на долю народу найродючішої і найбагатшої землі – України. Це не тільки смерть, а й духовна руїна, знищення моральності, втрата ідеалів, занепад культури, рідної мови, традицій, віри [15, с. 312].

Розкриває причини П. Брицький і Голодомору 1946-1947 років, у результаті якого, як він вказує, загинуло до півтора мільйона людей [16, с. 312]. Не виникає жодних сумнівів, зауважує автор, що це був спланований геноцид – винищення і підміна духовно-генетичної пам'яті українців.

Цікава з погляду історіографії та джерелознавства праця П. Брицького у співавторстві з П. Бочаном «Німці, французи і англійці про Україну та український народ у XVII – XIX століттях» [17, с. 306]. На основі проведеного даного дослідження автори вказують, що праці німецьких, французьких і англійських авторів містять значну кількість цінних суджень, оцінок, аргументованих висновків з тих чи інших питань історії України та українського народу. Передусім його становища та боротьби проти іноземних поневолювачів; культури українського народу; політики сусідніх держав щодо України. Як вказують П. Брицький і П. Бочан, значний поштовх у розвитку німецької, французької та англійської україніки відбувся з виходом на історичну арену українського козацтва та початком Визвольної війни проти Польщі. Підкреслюється також, що у працях іноземних авторів відображена не тільки збройна боротьба українського народу за свою незалежність. У своїх творах мандрівники і ті, хто був на службі в польської чи російської влади, широко висвітлювали життєвий уклад, заняття, побут, звичаї, культуру і освіту українського народу – весь етнографічний і соціальний уклад. Всі, хто писав про Україну, наголошують, що П. Брицький і П. Бочан добре відрізняли Московію від України-Руси, коли мову перших називали московською, а інших – руською (в значенні – українською). У них було чітке розуміння того, що народ України (Малоросії) – це окрема нація, цілком відмінна від російської своєю історією, мовою, культурою. Червоною стрічкою у праці стверджується думка, що у творах німецьких, французьких і англійських дослідників проходить ідея про єдність українських земель і українського народу Галичини, Волині, Поділля, Київщини, Сіверщини, Полтавщини,

населення яких розмовляє однією мовою і має схожу культуру [18, с. 275-277]. Варто зауважити, що появі даної монографії передували виступи на конференціях і низка статей. 1998 р. з доповіддю «Україна в поглядах західноєвропейських політиків та істориків у минулому і новітньому часі» П. Брицький виступив на науковій конференції «Європа: ідеї та процеси» в Чернівцях. З великим інтересом була сприйнята його доповідь «Німецький історик Йоганн-Християн фон Енгель про українських козаків та їх визвольну боротьбу» учасниками всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 360-річчю битви під Пилявцями, що проходила 2008 року у Хмельницькому. Цей пласт наративних джерел знайшов відображення у монографії «Німецький вчений Йоганн Коль про Буковину та Галичину в середині XIX ст.», опублікованій спільно з П. Бочаном, у статтях «Французький сенатор про Україну в XIX ст.» [19, с. 443-452], «Німецькі мандрівники і послы про Україну в історії середньовіччя і нового часу» [20, с. 230-233], «Французи про Україну в минулому і теперішньому часі» [21, с. 6-8].

У своїх наукових доробках П. Брицький завжди головний акцент спрямовував на історію України, її критичне переосмислення, очищення від ідеологічного намулу, перекручень, відновлення раніш замовчуваних фактів суспільного буття українців. Так у поле його зору потрапили події національно-демократичної революції 1917-1920 рр. Він першим в Україні повернув народу світлий образ буковинця, полковника армії УНР Петра Федоровича Болбочана, який відіграв значну роль у становленні й захисті Української Народної Республіки. Талановитий військовий діяч, полковник армії УНР, патріот, пише автор, який справою свого життя зробив боротьбу за Україну як вільну державу, і справу цю виконував дуже майстерно. Завдяки його керівництву українське військо отримало перемогу у кількох важливих битвах. Без сумніву, саме такі авторитетні, впливові, чесні, без хворобливих

амбіцій особистості могли вивести Україну на належний рівень. Але, звинувативши Петра Болбочана у незаконному захопленні влади, у спробі державного перевороту, його судять у стислі терміни і розстрілюють. І далі починається очорнення пам'яті Болбочана – насамперед з подачі Володимира Винниченка в його праці «Відродження нації». Саме із цього тритомника Петро Павлович, отримавши його напівлегальним шляхом із спецфондів, за дві ночі читання вперше дізнався про полковника Болбочана. Але вже тоді наукова інтуїція та допитливість підказували, що не міг кадровий військовий поводитися так, як подав це автор «Відродження нації». І зрештою, дослідивши багато фактів, документів, історик утвердився у своїх переконаннях стосовно Петра Болбочана як відповідального і шляхетного військового. З детальним життєписом військового можна ознайомитися у праці «Буковинці у боротьбі за українську державність». У проведенні дослідження Петру Брицькому допомагала його дочка Євгенія Юрійчук, яка розглядала справу Болбочана з погляду юридичного. За словами Петра Брицького, основною його метою було показати патріотизм легендарного полковника Армії УНР [22, с. 154-265].

У низці праць – «Микола Чеботарів – один з головних діячів спецслужби УНР», «Роман Смаль-Стоцький: дипломатична, громадсько-політична та науково-педагогічна діяльність», «Буковинець Осип Безпалко – міністр Української народної Республіки», «Артем Галіп на дипломатичній службі Української держави», «До питання про існування Української Червоної Армії», «Дипломат УНР Михайло Кочерган», «Буковинці у боротьбі за українську державність», «Буковинці на дипломатичній службі УНР та ЗУНР». Ці направлення згодом лягли в основу колективної монографії «Буковинці в боротьбі за українську державність (1917-1922)» [23, с. 483].

Загострене почуття справедливості та правда як основний життєвий принцип і орієнтир – в основі всіх праць Петра Брицького. Він досліджував

те, чим щиро переймався, на що хотів пролити більше світла, докопатися до суті. Дослідження Петра Павловича не лише пропонують відмінний аспект висвітлення вже, здавалося б, знайомих питань історії, вони сприяють позитивним змінам у самоусвідомленні українцями себе в контексті світової спільноти, усвідомленню ролі української історії на світовій арені і, що особливо важливо, сприяють осмисленню не лише причин самого процесу, а і його наслідків. Отримуючи чітке уявлення про те, які можливості Україна втратила і до яких катастроф прийшла через неправильні чи невчасні рішення, невміння об'єднатися навколо спільної державної ідеї через ментальні вади, недопрацювання, українці мали б почати працювати над розв'язанням проблем, які вже звично означають як «рокованість України». А ще доробок Петра Брицького ілюструє, що історія – це нескінченний ланцюг причин і наслідків. І навіть причини нинішнього стану України варто шукати, заглиблюючись на кілька століть.

Петро Павлович Брицький – визнаний краєзнавець Поділля й Буковини. З 12 його монографій і брошур 6 пов'язані з історико-регіональною тематикою. Історія Поділля і Буковини знайшла відбиток у доповідях на історико-краєзнавчих конференціях у Хмельницькому, Кам'янці-Подільському, Могилеві-Подільському, Чернівцях, у низці статей, надрукованих у наукових збірниках, журналах.

Віддав учений належне й персоналістиці, звернувшись до життя науково-педагогічної й громадсько-політичної діяльності Івана Мазепи, Володимира Січинського, Василя Шахрая, Матвія Стахіва, Федора Шевченка, Романа та Степана Смаль-Стоцьких, Миколи Буянова та багатьох інших видатних українців. Гідно представив він буковинців-дипломатів України, військових, учених.

Професор П. П. Брицький зробив значний внесок у підготовку професійних істориків-науковців. Під його науковим керівництвом

підготували дисертаційні дослідження О. С. Гнатчук («Українські жіночі організації на Буковині (80-ті роки XIX – 30-ті роки XX ст.)»), І. П. Фостій («Північна Буковина і Хотинщина в роки Другої світової війни. 1939 – 1945 рр.»), І. В. Мусієнко («Політичні репресії комуністичного режиму на Північній Буковині і Хотинщині в 40-50 рр. XX ст.»), Т. В. Долинянська («Голод в СРСР 1946-1947 років: ретроспективний соціально-політичний аналіз»), П. О. Бочан («Україна в поглядах німецьких і французьких учених, послів і мандрівників XVII – XIX ст.»); за його наукового консультування І. Б. Дацків підготував і захистив докторську дисертацію «Дипломатія українських національних урядів у захисті державності (1917-1923 рр.)». Петро Павлович виступив опонентом п'яти докторських і 39 кандидатських дисертацій, надавши підтримку в отриманні наукових ступенів уже відомим науковцям, докторам історичних наук М. І. Кабачинському, М. І. Романюку, Л. М. Місінкевичу, кандидатам історичних наук О. М. Кошелю, Ю. В. Телячому, О. Б. Комарніцькому, А. М. Трембіцькому, В. І. Петренку та ін.

Професор П. П. Брицький виступив рецензентом монографій відомих учених В. О. Землинського, І. Г. Патера, В. М. Ботушанського, Г. К. Кожолянка, науковим редактором серійних видань «Книга пам'яті України. Чернівецька область» (1999), «Книга скорботи України. Чернівецька область» (2005), «Реабілітовані історією. Чернівецька область» (2007), низки монографій, зокрема І. П. Фостія, І. Б. Дацківа та ін., брав участь у складі редакційних колегій у підготовці до друку близько 20 наукових збірників.

Його участь у наукових конференціях, а він був учасником більше 50 міжнародних, всеукраїнських та регіональних наукових форумів, завжди збагачувала науковий доробок свіжою думкою, невідомими фактами надавала обміну думками дискусійного характеру [24, с. 194].

Переймався Петро Павлович і долею України після здобуття нею незалежності. Як говорить він в інтерв'ю Ж. Одинській: «Спільною в абсолютній більшості громадян України була надія, що в незалежній Україні будуть жити краще. На жаль, надії громадян не справдилися. Настало беззаконня, суцільна корупція, злиття кримінальних елементів з державними службовцями, передусім у верхніх ешелонах влади» [25, с. 135].

Висновок. Варто підтвердити, що Петро Павлович впродовж всього свого життя, де б він не був – серед колег, друзів, студентів, знайомих, завжди користувався незмінною популярністю та авторитетом, відзначався надзвичайною працьовитістю та енергією, високим професіоналізмом і відповідальністю, обов'язковістю та порядністю, скромністю та доброзичливістю. В особі Петра Павловича гармонійно поєднувалися християнська моральність, духовність, потужний інтелект, ерудиція і глибоке відчуття національних коренів, любов до Батьківщини, самовіддана праця задля її культурного і духовного розвитку. Особливо вражала його сила волі, працездатність, наполегливість, уміння сприймати удари долі. Він дуже вимогливо ставився до підготовки лекцій, роботи над рукописами своїх праць, відгуків на докторські та кандидатські дисертації, рецензії, щедро допомагав колегам і учням. Петро Павлович завжди буде в нашій пам'яті.

Список використаних джерел

1. Баженов Л. В. Співпраця на ниві історичної науки, буковинознавства і поділлєзнавства. *Питання історії України: збірник наукових статей*. 2011, № 11, С. 10 – 12.
2. Даниленко В. Брицький Петро Павлович: справочное издание // *Українські історики ХХ століття: Бібліографічний довідник*. К.: Л.: Інститут історії НАН України, 2023. Вип. 2: ч. 1. С. 37 – 38.

3. Добржанський О. Петро Брицький – визначний дослідник історії України ХХ ст.: *Питання історії України: збірник наукових статей*, 2011, № 11, С. 9 – 10.
4. Комарніцький О. Б. Доброзичлива і гарна людина / Професор Петро Брицький – педагог, учений, громадянин: науково-документальне видання. Кам'янець-Подільський: Зволейко Д. Г., 2011, С. 31 – 33.
5. Холодницький В. Ф. Пам'яті Петра Павловича Брицького (1931 – 2020). Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича: Історія. Чернівці: Чернівецький університет, 2021, № 2, С. 131 – 139.
6. Романюк І. М. Шлях вченого (штрихи до портрета П. П. Брицького). Професор Петро Брицький – педагог, учений, громадянин: науково-документальне та бібліографічне видання. Кам'янець-Подільський: Зволейко Д. Г., 2011, С. 36 – 37.
7. Ярмо Н. Через сумлінну і цілеспрямовану працю до успіху (до ювілею доктора історичних наук, професора П. П. Брицького). Професор Петро Брицький – педагог, учений, громадянин: науково-документальне та бібліографічне видання. Кам'янець-Подільський: Зволейко Д. Г., 2011, С. 51 – 53.
8. Прокопчук В. Життєва позиція Петра Брицького. *Пам'ять століть*, 2011, №1-2, С. 181 – 195.
9. Брицький П. Злодеяння фашизма в окупованих славянських країнах в роки Другої світової війни. *Збірник матеріалів VII Всесоюзної наукової конференції істориків-славістів*, 24-27 травня 1975 р. Чернівці, 1975, с. 48-51.
10. Брицький П. Інтернаціоналізм, скріплений кров'ю, Київ, Знання, 32 с.
11. Брицький П. Интернациональная солидарность в борьбе с фашизмом, Львів, Вища школа, 1980, 136 с.

12. Брицький П. Україна в Другій світовій війні (1939-1945 рр.). Чернівецький державний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці (б.в.), 1995, 114 с.
13. Брицький П. Україна в Другій світовій війні (1939-1945 рр.). Чернівецький державний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці (б.в.), 1995, 114 с.
14. Брицький П. Україна в Другій світовій війні (1939-1945 рр.). Чернівецький державний університет імені Юрія Федьковича. Чернівці (б.в.), 1995, 312 с.
15. Брицький П. Голодомори в радянській Україні у XX столітті, Чернівці, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2013, 312 с.
16. Брицький П. Голодомори в радянській Україні у XX столітті, Чернівці, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2013, 312 с.
17. Брицький П., Бочан П. Німці, французи і англійці про Україну та український народ у XVII – XIX століттях, Чернівці, Технодрук, 2011, 306 с.
18. Брицький П., Бочан П. Німці, французи і англійці про Україну та український народ у XVII – XIX століттях, Чернівці, Технодрук, 2011, 306 с.
19. Брицький П. Французький сенатор про Україну в XIX ст. Питання історії України: збірник наукових статей. Чернівці, Золоті литаври, 2000, т. 4, с. 443-452.
20. Брицький П. Німецькі мандрівники і посли про Україну в історії середньовіччя і нового часу. Середньовічна Європа: погляди з кінця XX ст.: матеріали міжнародної наукової конференції. Чернівці, Золоті литаври, 2000, с. 230-233.
21. Брицький П. Французи про Україну в минулому і теперішньому часі. Історія України, 2000, №5, с.6-8.
22. Брицький П., Юрійчук Є. Жертва Української революції: трагічна доля полковника Петра Болбочана / П. Брицький, О. Добржанський, Є. Юрійчук.

Буковинці у боротьбі за українську державність. Чернівці, Золоті литаври, 2007, 483 с.

23. Брицький П., Добржанський О., Юрійчук Є., Буковинці у боротьбі за українську державність. 483 с.

24. Прокопчук В. Життєва позиція Петра Брицького, С. 181 – 195.

25. Одинська Ж. На життєвих вертикалях. II частина. Чернівці, Видавничий дім «Букрек», 2014, 170 с.